

Vallomás- és emlékezésfele

A debreceni diákság és fiatalság köreiben már a nyolcvanas évek legelejétől – a lengyel szabadságküzdelmek idején, azokra élénken figyelve – erősödtek azok a mozgódások, amelyek elsősorban ellenzéki, diktatúraellenes hangú összejövetelekben, öntevékeny klubszervezésben, egyetemi szakkollégiumi, önkormányzati önállóság követelésében vagy az induló magyarországi szamizdatok terjesztésében-olvasásában mutatkoztak meg (persze állandó retorziók, fenyegetések, besúgások légkörében). Összefonódott ez a forrongás a „nomád nemzedék” hátizsákos Erdély-járásának, táncházmozgalmának, a fiatal írók, értelmiségiek lapalapító, cenzúraellenes autonómiatörekvésének számtalan formájával. Kezdő kritikusként magam is elmélyedtem a határon túli, kisebbségi magyar irodalmakban (munkáimról a Szabad Európa Rádió is hírt adott), s részese lettem a szabad szellem alig vagy meg nem tűrt fórumai (Mozgó Világ, Tiszatáj, Alföld) körüli csoportosulásoknak, aláírója, terjesztője többféle tiltakozó nyilatkozatnak (ellenzéki személyiségek bántalmazása vagy a nagymarosi vízi erőmű építése ellen), részt vettem az Illyés Gyula, Csoóri Sándor, Nagy Gáspár és mások fémjelezte folyóirat-tervezésben (az akkor még nem engedélyezett *Hitel-ében*) vagy a féllégális Bethlen Gábor Alapítvány baráti köreinek, a többek között '56 emlékét is ébresztő, forradalmi hangulatú írószövetségi rendezvényein, tagja voltam a fiatal írók József Attila Köre vezetőségének (Lezsák Sándor, Csengey Dénes, Elek Tibor és a többiek társaságában). Majd az egyre nyíltabb politikai kiállást tanúsító mozgalmaknak és eseményeknek is – így résztvevője, felszólalója az 1987-es első lakitelki találkozóknak, a Szárszón vagy a budapesti Jurta Színházban '88 folyamán lezajló, már teljes mértékben forradalmi hangütésű nagygyűléseknek (amelyeken még együtt beszélte elnökölt Csoóri Sándor, Fekete Gyula, Csurka István, Konrád György, Kis János vagy Tamás Gáspár Miklós). És alapítója az MDF, a Fidesz, a Szabad Kezdeményezések Hálózata (s az ebből kialakuló SZDSZ) vagy a szabad szakszervezetek (TDDSZ) országos, illetve

debreceni szerveződéseinek. Akkor még pártosodás nélkül, a szellemi vezéregyéniségek és a hangadó szimpatizánsok sokaságának szinte mindenüvé tartozásával szövődtek össze ezek a mozgalmak (a maguk szóhasználatában is „fórumok”, „szövetségek”) – nem beszélve a nagy nyilvánosságot megmozgató tüntetésekről, ünnepi tömegdemonstrációkról. Felemelő volt látni és átélni a demokratikus erők összetartozásának megnyilvánulásait, aztán az ezeket formálisan is összekapcsoló ellenzéki kerekasztal működését. Debrecenben én mondtam a nyolc-tíz szervezetet tömörítő helyi ellenzéki kerekasztal képviseletében az MSZMP-vel szembeni tárgyalások nyitóbeszédét, vagy az első '56-os ünneplés emlékbeszédét. A sokféle árnyalatú antikommunista „egységfront” a teljes rendszerváltás reményével kecsegtetett.

Az ellenzéki – most már, a '90-es választásokra készülődő – pártok között felsejlő törésvonalak nem látszottak még végzeteseknek, a jobbnál jobb program egymást serkentő versengésében – az alapvető szolidaritás és a kommunizmus utódpartjaival való radikális szembenállás megtartásában – lehetett bízni. Az én fokozatos kiábrándulásom egyik fő oka volt, hogy az addig legharsányabban kommunistaellenes retorikájú SZDSZ – amelynek országgyűlési padsoraiba kerültem – azonnal élesen szembefordult (nem ám a kommunista „új undokságokkal”, hanem) az első legitim nemzeti kormány partjaival, gyűlölködő hadjáratba kezdett, s például a fontos „rendszerváltó” törvények (kárpótlás, egyházi ingatlan-visszajuttatás, igazságtétel, '56-os bűntények elítélése) leszavazására, megbuktatására a kommunistákkal – s tágabb társadalmi, gazdasági értelemben: a volt rendszer haszonélvező rétegeivel – fogott össze. (Később aztán, a '94-es restaurációban már szentesítették is ezt a tartós – és eredendő? – összefogást.) Még a szelídebb magyarázatok közé tartozott (a kormányon lévők és támogatóik örökös becsmérlésének és vádaskodó lenacionalistázásának hisztérikus hangerőre kapcsolása mellett), hogy a számszerű parlamenti kisebbségnek a matematika okán kell folyton

opponálni a kormányt; hát nem súlyosabb elvi, erkölcsi, történelmi alapon zajlik a rendszerváltoztatás, és nem az előző rezsim politikájával szemben? – kérdeztem. Így aztán a választást követő évben, az elsők között, ki is váltam innen, a független képviselők közé (s pártba azóta sem léptem). A nagy pártok erodálódása, korrumpálódása elkezdődött, s így járt az MDF is – mára már a leghűségesebb alapítóját is kizárva zsugorodott törpepárttá. Csalódást persze, már akkor, keltettek a rokonszenvesen nemzeti szelleműnek látszó kormányerők is – például a tagság fölötti paktumkötéssel, az elmúlt és az új rendszer közé igenis éles választóvonalat húzó új alkotmányozás gondolatának, a közélet erkölcsi megtisztításának, a „nagytakarítás” igényének a feladásával. Az úgymond „reálpolitikai” érveket persze be lehetett látni; de mi kényszerítette az önfeladó, öngyilkos – mert a főhatalmi eszközöket a hatalomátmentő („spontán privatizáló”) erők kezén hagyó – gazdaság- vagy médiapolitikát; mi szükség volt a lemondó, defetista magyar–ukrán alapszerződésre; és miért kellett semmibe venni az olyan nagyjelentőségű (és azóta is megismételhetetlenül széles körű) nemzeti demokratikus értelmiségi találkozók vészjelzéseit, mint amilyenek a '93-as balatonszárszói és kisújszállási tanácskozások, vagy a Magyar Újságírók Közössége rendezvényei voltak? A fenyegető visszarendeződés és a morális csőd helyes előérzetével sokan láttuk akkor elveszni a Lakiteleken még erősnek hitt „magyarság esélyeit”. S nem véletlen, hogy azután minden pártból a magyarság égető sorskérdéseit a leginkább a szívükön viselők (például a magyarság határon belüli és kívüli fogyását egyetemes kulturális értékvesztésként fájlalók) szorultak ki, a sokárnyalatú de egyfelé húzó nemzeti tábor pedig tovább forgácsolódott.

Kommunista-internacionalista diktatúra után: nemzeti demokrácia. Ez lett volna a gyökeres változás. Ehelyett szinte folyamatos a jórészt uralmi pozícióban maradó volt nomenklatura nemzetellenessége és nemzeti közönye, s ez a tömegessé duzzadt paranoiás magyarfóbia vagy nemzetundor triumfált és farsangolt 2004. december 5. „fekete adventjén” – a nemzeti öntudatvesztés, a testvéráruló önzéssel, gonoszsággal vegyes (egyszerre parancsolt, kizsárolt és újdonságként már önkéntes) nemzetpusztítás újabb „trianoni” napján. Demokrácia? Maximum szólásszabadság a nyomasztó igazságtalanság, a mélyülő szociális nyomor, az elszegényedés, az általános egzisztenciális félelem közepette, elvi politikai szabadságjogok a gyakorlati esélyegyenlőtlenség és méltánytalanság, a rab-

szolgai kiszolgáltatottság fullasztó közegében. A Magyarországot lesüllyesztő és kolonizáló tendenciáknak semmi közük még a hagyományos elméleti liberalizmushoz sem: például hatékony föld- és tulajdonmegtartó érdekvédelem, szakszervezet, a kulturális, erkölcsi leépülés elleni küzdelem intézményei nélkül csak a mohó haszon- és zsákmányszerző indulat diadalmaszkodhat, a rabló privatizátorok és a Madách drámájából ismerős „civilizátorok” basáskodása. Ugyan mi az, ami nem szabadelvűség a nemzeti függetlenség és szuverenitás rég elfeledett eszméjében, a diszkriminációellenes kollektív szabadságok alakzataiban, az emberszabású öngazgató-önkormányzó (termelői, kereskedői, szabad szövetkezeti stb.) tulajdonformák sokaságában, a kisebbségi magyar nemzeti-közösségi autonómiákban vagy a határon túli magyarok kettős állampolgárságában?! (A nem sérelmi politika – noha másoknak az is megengedett.) Mi a baj ezekkel? Tán csak nem az, hogy az ilyen liberalizmus a magyarság javát és megmaradását is szolgálja? Ami mindenki másnak jár, az csak nekünk nem? Netán valami ráfogott örökös kollektív bűnösség (beneši típusú) elve alapján? Büntetni az ártatlant és pártolni az erőszaktevőt?

A magyarság, a magyar társadalom nagy nemzetfenntartó rétegeinek (parasztság, szerves értelmiség, történelmi egyházak stb.) kifosztása megtörtént a kommunizmus alatt. A tönkretétel második lépcsője: az elorzott vagyontömeg magántulajdonként való szentesítése (nagyreszt az előző hatalombitorlók kezén), s a még megmaradt nemzeti vagyon nagy részének elherdálása, a kárvallottak kiszipolyozásával és tömegkommunikációs elbutításával megfejelve – az új rendszerben. S rafinált médiauralmi félrevezetéssel, önparodisztikus tudatipari manipulációval, minden politikafilozófiai (és szavazói!) értelem összezavarása érdekében a globális (sokszor adókedvezményes) nagytőke totalitarizmusát, a pénzoligarchia kasztszerű hatalomkoncentrációját és bugris terrorját nevezve ráadásul baloldali értékek, bármiféle protestáló, demokratikus kritikai szempontot pedig (mint eddig is fél évszázada) jobboldalinak bélyegezve. Miért van több szabadsága és esélye az értékvakágnak, az értékpusztításnak, mint az értékteremtésnek, az értékvédelemnek? Miért bocsánatosabb a keresztények kívánatos kiirtásáról rádióban vihorászni, mint az ilyen ellen tiltakozni? – A mindenkor hatalommániás baloldal mindenesetre újra levizsgázott értéktudatból és megint leleplezte, világossá tette oldódni képtelen nemzetallergiáját. Vízválasztónak semmi mást, csak a sajátos nemzeti szempontot

tekintve – és örökké ettől irtózva, ezt negligálva, ezt kárhoztatva.

Másfél évtizede egyfolytában bizonyul – kirekesztettségében is – mélyértelmű gazdasági, morális, kulturális alternatívának a Németh László, Bibó István és mások körvonalazta harmadik út modellje. Ha az állam vállalja a központi szabályozást például jogrend, törvények, határozatok által, akkor mi akadályozza az értékiszabályozó és nemzeti kulturális értékmentő tevékenységét a züllesztő erkölcsi közállapotok vagy a szétömlő médiamocsok ellenében? Az még csak nem is „illiberális protekcionizmus”, ha az állam nemcsak vagy esetleg nem az „etikailag ugyan helytelen, de a törvények szerint jogszerű” szófordulattal becézett gazdasági banditizmust – hanem mondjuk a tradicionális lelki-szellemi értékeket is védi. De gyanítom, hogy ezen túl (horribile dictu!) még egy koncepciózusan értékvál-

láló kultúrállam felépítésébe, működésébe se halnánk bele. És mi az akadálya egy Németh László-i „értelmi-ségi társadalom” szervezésének, amelyben a hatalom is hivatás és feladat, nem pedig öncél és zsarnokoskodás? A jog (jogértelmezés és joggyakorlat) pedig nem efemer politikai, hanem egyetemes erkölcsi érdeken nyugszik? Kevésbé álnaiv (mert hajszálnyit még bizakodó) módon a parlamentben is feltettem ezeket a kérdéseket a médiaháború idején, hogy például a közmédiát miért is nem lehet a némethi értékelvek szerint működtetni? (Konkrétan a rádió feladatait vázolta ő régen, de örökérvényűen.) – Jó lenne, ha az Új Lakitelki Nyilatkozat közismertté válnék, mozgalom szerveződne mögé, vagy legalább széles körű, demonstratív csatlakozó aláírásgyűjtés. S a nemzeti demokrácia (az „emelkedő nemzetért” küzdők) összekapcsolódó erői megélednének.

